

ACC. N:R. M. 7396 : 1-9.

Landskap: Småland

Upptecknat av: Fabian Paulsson

Härad: Konga

Adress: Boaryd, Väckelsång

Socken: Väckelsång

Berättat av:

Uppteckningsår: 1941

Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Mr. II: l. 29

Hård med i bäge uppsvängd
merkåpa.

Hård med ibåge uppsvängd murekåpa.

I Väckelsång socken finns ännu i gamla byggnader från förra hälften av 1800-talet eldstäder med uppsvängd murekåpa. I den närmaste trakten har upptecknaren sett 15 st. spisar av denna typ. De ha påträffats i gamla bostadshus i byarna Boared, Distingsö, Ringskult och Svenskult. Dessa spisar voro mycket vanliga förr i tiden, men numera äro de för det mesta ersatta med kakelugnar eller s. k. förspisar.

Alla dessa gamla eldstäder äro av samma typ, men utsmyckningen på dem kan vara något olika.

Den uppsvängda murekåpan är välod mellan sidomurarna, som ha pilastrar

i kankarna närmast spisöppningen.
Dessa pilastvar brukar kallas "spisstölpar".
Över kåpan eller valvet löper en
"spishölle" eller "muckhölle", en utmestad
hylla varpå elddon och andra saker
kunde ställas.

Före i tiden fanns i de gamla bonings-
husens vardagsrum eller storstuga en
stor öppen spis, och den spisen hade
alltid en i bäge uppsvängd muckkåpa.
Men även i husets andra rum, i kam-
rarna och överväring, fanns spisar
muckade på detta sätt. Ett stort bonings-
hus i Boaryd Mellängård har haft 5 stycken
sådana spisar. Spisar med rakt muck-
band har varit mycket sällsynta.

I köket, där maten lagades och där
bakugnen fanns, var aldrig spisen muckad

med vålod kåpa. Kåpans spis var en stor s. k. ryssaspis, vars kåpa eller översida vilade på ett rakt murband, som bestod av en rektjärte lagd mellan sidomurarna. Ibland var murbandet böjt i vinkel så att en riktig kåpa bildades. Då var det en stötta av järn mellan hårdan och vinkelopetsen av murbandet. Denna stötta eller stång, som ibland var försedd med krokar för upphängning av lysre eller annat, brukade man kalla "fästmannen".

Storstugans spis tillhörde samma murverk som köksspisen. Det murverket låg i hörnet mot bakre långväggen och köket. Bakugnen, som låg bakom storstugans spis, sköt fram ett långt stycke i rummet. I en del gamla

Hus har det ej varit någon kimmervägg
på baksidan mitt för ugnen. Ibland har
sidan av bakugnen stjudit ut en 60 cm.
utanför väggen och det har varit ett
särskilt litet bräddtak över ugnen.
Mureverket för kamrarna, där sådana
fanns, var förlagt något lunda i
husets mittlinje.

De gamla mureverken voro av grästen
och upptogo stor plats i huset. Härden
eller spisstenen var en väldig grä-
stenskäll, som i spisar med välod mur-
kåpa hade ett rundat hörn vänt
utåt rummet. Murekåpan var välod
av små välformade grästenar, ty regel
förekommer endast i yngre mureverk.
Murekåpan valv vilas ej på någon järn-
stena, utan stenaerna i valvet äro ställda

så att de klämma emot och hålla
varandra. I övervåningens spis
låg hårdstenen på ett nära golvet, hårdstens-
höjden sig så där omkring 40 cm. över golvet.
På det kunde vara lagom högt att sätta
upp fötterna i spisen, då man ville värma
sig. Och ovanligt otor var denna spis.
Det har berättats att barnen har fått
stå i skamvån uppe i spisen.

I övervåning brukade spisstenen vila
på tvännen från murverket utskjutande
bjälkar, hårdstenen låg därför här något
högre över golvet. I övervåning voro
spisar med vålod märkliga vanligen
rackrare utförda och hade smäckrare
form. De voro utstyrda med pilastkar
och lister eller "märkare".

Spjället har vanligen varit en gjuten

järnlucka, som svängdes upp och igen med ett handlag vid änden av rist-
reeln. Men en ännu äldre omlikare
spjälltyp har förekommit. Det var
en skjutbar järnlåm i muren uppe
vid taket i rummet.

Spis med uppsvängd kåpa har ej an-
vänts som kökspis, maken har lagats
i det särskilda köket vars spis varit
av annan typ. Endast i undantags-
fall, såsom vintertid när det varit
för kallt ute i köket, har storstugans
spis beagnats vid matlagning.

Ibland har det förekommit att man
vid sidan om den stora gästenspisen
med den våloda kåpan haft en järnkamin
eller järnspis av såldugstyp, som haft
egen riddlucka och rökgång av plåtrör in

i den stora spisens men. Med en sådan järnspis kan stugan i en hast kunnat uppvärmas.

Spisar med i båg uppvändig murkåpa har uppmärksats under förra hälften av 1800-talet. I bondgårdar har troligen ej sådana spisar uppförts efter 1860. Men på torp och småställen kan möjligen någon sådan ha tillkommit efter detta årtal.

De spisar av denna typ som ännu äro bevarade finnas vanligen i oanvända rum i övervåning, där man ej i senare tid verkställt restaurering och uppfört modernare eldstäder.

De båda teckningarna visa spisar från ett boningshus som lär vara uppfört år 1802. Den avbildade spisen från undervåningen är nu nedrivnen.

ACC. N:R. M. 7396 : 8.

Landskap: Småland

Upptecknat av: Fabian Karlsson

Härad: Konga

Adress: Boaryd, Väckelsång

Socken: Väckelsång

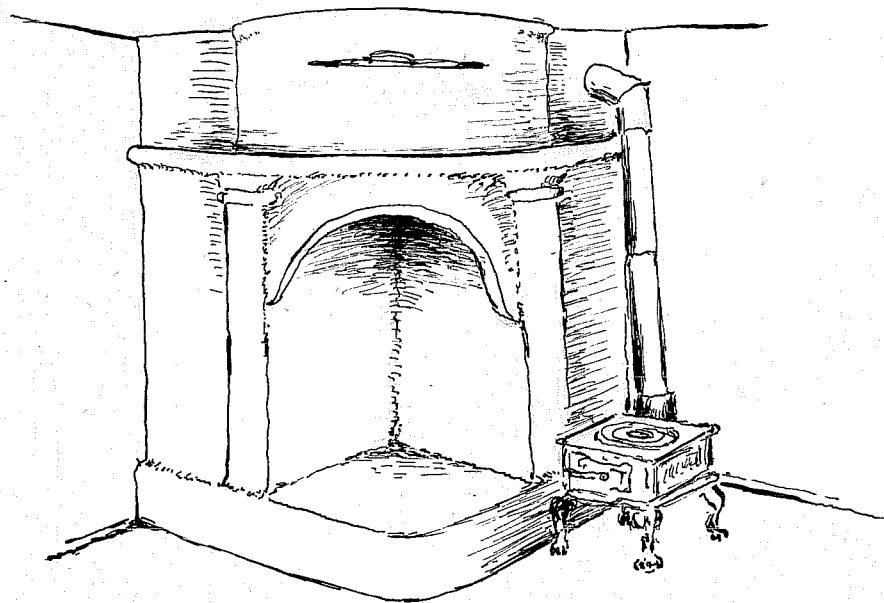
Berättat av: _____

Uppteckningsår: 1941

Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.

Eldstad i bottenvåning.

Från år 1802. Boaryd Mellangård, Väckelsång.

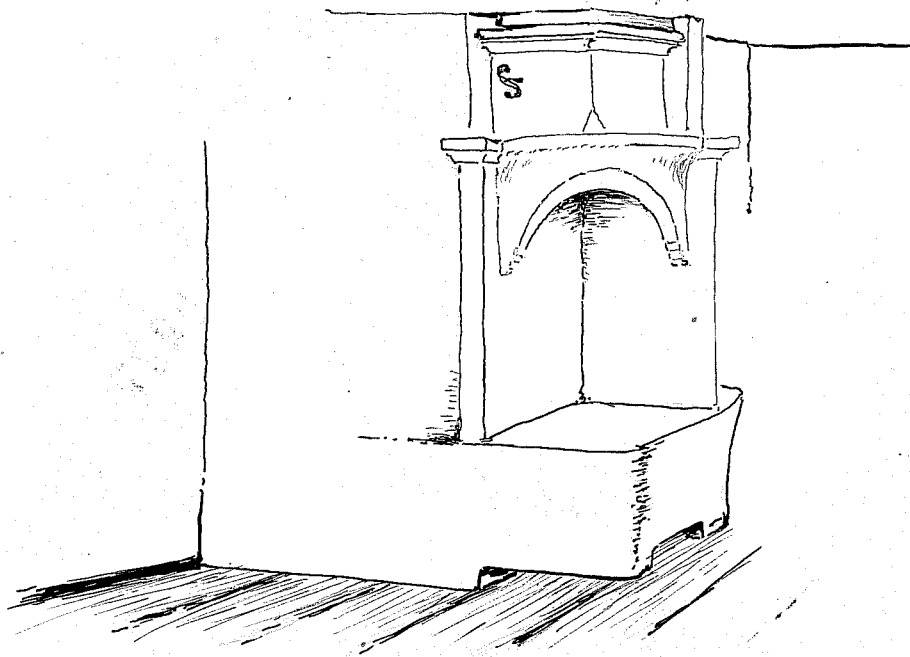
Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 7396:9.

Landskap: Småland Upptecknat av: Fabian Karlsson
Härad: Konga Adress: Boaryd, Väckelsång
Socken: Väckelsång Berättat av: _____
Uppteckningsår: 1941 Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

Eldstad i övervåning.

Från år 1802. Boaryd Mellangård, Väckelsång.